

PRINS BERNHARDLAAN 4

Algemeen

Aan de zuidwestzijde van de Prins Bernhardlaan gesitueerde rooms-katholieke begraafplaats uit 1887 genaamd Sint Barbara met centraal gelegen kapel, ijzeren hek aan de voorzijde en rechtsvoor een voormalig kantoortje (thans schaftlokaal) annex werkplaats. De uit 1899 daterende voormalige doodgraverswoning linksvoor heeft een eigen adres (Zandersweg 2) en wordt afzonderlijk beschreven. De begraafplaats werd blijkens de statuten van de Sint Barbarastichting aangelegd “om bij voortduring te zorgen dat de Roomsche Katholieken ingezetenen, behorende tot de Parochiën van Alkmaar, op gewijde aarde en volgens de voorschriften der Roomsche Katholieke Kerk kunnen worden begraven.” Vóór die tijd waren de katholieken aangewezen op een gedeelte van de algemene begraafplaats aan de Westergweg, maar daartegen zal met het toenemende katholieke zelfbewustzijn in de tweede helft van de 19de eeuw een groeiende weerstand zijn gerezen. Op 5 mei 1887 werd bij bisschoppelijk besluit een commissie aangesteld voor de aanleg van een rooms-katholieke begraafplaats in Alkmaar, waarin onder meer zitting hadden deken/pastoor J.H. Ruscheblatt en de pastoor van de Dominicusparochie H. Bloem. Deze commissie diende op 23 juni 1887 bij het college een verzoek in voor de aanleg van een begraafplaats (secretariearchief 1816-1919, inv.nr. 512, ingekomen stuk 371). Reeds vier dagen later werd goedkeuring verkregen. Bij de ingekomen stukken van B&W bevindt zich ook een brief van gemeentearchitect Du Croix d.d. 2-8-1887, waarin deze ten aanzien van de ingediende tekening voor de begraafplaats (deze ontbreekt helaas) onder meer opmerkt dat het gebouw van de doodgraver niet de vereiste oppervlakte heeft die in de verordening op het bouwen en slopen is voorgeschreven. Op 21 november 1887 vroeg de commissie, inmiddels Sint Barbarastichting geheten, vergunning voor een gewijzigde uitgang van de begraafplaats naar de Harddraverslaan, de huidige Wilhelminalaan. Het op 9 december 1887 door de vicaris-generaal van het bisdom Haarlem goedgekeurde reglement voor de nieuwe begraafplaats bepaalde onder meer dat er uitsluitend rooms-katholieken begraven mochten worden. De inwijding van de begraafplaats en kapel vond plaats op donderdag 29 december 1887 om 9.30, waarvoor ook het college was uitgenodigd (twee dagen van tevoren!). De grote kapel midden op de begraafplaats is gebouwd in eclectische stijl met zowel neogotische (hoofdvorm, torens) als neoromaanse kenmerken (o.a. rondboogvensters). Naar verluidt zou de kapel ontworpen zijn door P.J.H. Cuijpers. In de archieven van de Laurentius- en Dominicusparochie is hierover niets te vinden. Wel komt de begraafplaats ter sprake in de vergadering van 6 mei 1887 van het kerkbestuur van de Dominicusparochie: “Nadat de vergadering hare bevreemding heeft te kennen gegeven door niet te zijn gekend in den aankoop van een stuk grond tot oprichting van eene begraafplaats voor Roomsche Katholieken wordt, niets meer te behandelen of aan de orde zijnde de vergadering na rondvraag gesloten”. Het interieur van de kapel is in 1964-1965 volledig gemoderniseerd: de houten vloer maakte plaats voor een tegelvloer, er werden halfsteens binnenmuren opgetrokken, en het oorspronkelijke gewelf verdween achter een verlaagd plafond (ontwerp: W.E.J. Doedens, Emmastraat 13; aannemer: firma Tromp en Perperkamp). Tegen de zuidwestgevel van het kantoortje rechtsvoor bevond zich een houten baarhuis met opslagruimte die in 1991 is afgebrand en vervangen door nieuwbouw welke buiten de bescherming valt. In tegenstelling tot de algemene begraafplaats aan de Westergweg is niet gekozen voor een schilderachtige aanleg in Engelse landschapsstijl, maar voor een eenvoudige, grotendeels lineaire aanleg met de graven in rechte rijen.

N.B. De bescherming beperkt zich tot het ijzeren hek aan de voorzijde, de centraal gelegen kapel (exclusief de urnenmuur tegen de koorzijde) en het voormalige kantoortje annex werkplaats rechtsvoor.

Beschrijving

De begraafplaats wordt aan de voorzijde gescheiden van de openbare weg door een circa 1,70 meter hoog ijzeren spijlenhek dat zich uitstrekt tussen de voormalige doodgraverswoning linksvoor (Zandersweg 2) en het kantoortje/werkplaats rechtsvoor. Het ijzeren hek is samengesteld uit hekpalen die bekroond worden door een pijnappel en aan de achterzijde geschoord zijn, en daartussen hekdelen van afwisselend spijlen met een gietijzeren sierpunt en lagere gepunte spijlen. Ter hoogte van het middenpad naar de kapel bevindt zich een dubbel draaihek afgehangen aan opengewerkte ijzeren hekpijlers met bovenin een gevleugelde zandloper als symbool van vergankelijkheid (tempus fluit, de tijd vliegt) en op de deklijst erboven een opengewerkte bekroning in de vorm van een palmet op twee liggende voluten (invloed neoclassicisme). De ruim twee meter hoge hekpijlers rusten op een hardstenen funderingsblok en zijn aan de achterzijde drie keer geschoord. De twee draaihekken zijn samengesteld uit door een sierpunt bekroonde spijlen die vanaf de hekpijlers in lengte afnemen. Het rechter gedeelte van het linker draaihek is afzonderlijk draaibaar.

Het voormalig kantoortje met werkplaats rechtsvoor op de begraafplaats heeft een rechthoekige plattegrond en een hoogte van één bouwlaag onder een schilddak met de noklijn haaks op de richting van het hek. Het schilddak is gedekt met gesmoorde (opnieuw verbeterde) Hollandse pannen. De buitengevels zijn opgetrokken in (geel)rode machinale waalsteen in kruisverband met snijvoeg en worden beëindigd door een houten lijstgoot.

In de voorgevel (ZO) bevindt zich rechts een paneeldeur (naderhand verstevigd door beschot aan de buitenzijde) waarboven een geprofileerd kalf en bovenlicht, in het midden een T-venster, en rechts een tweede (vernieuwde) deur die toegang geeft tot de achterliggende werkplaats en eveneens voorzien is van een geprofileerd kalf en een bovenlicht. Alle drie gevelopeningen worden ontlast door een strek. Een lang schootanker links naast het T-venster markeert de plaats van de achterliggende dwarsmuur tussen de werkplaats en het verbouwde voormalige kantoorgedeelte rechts daarvan. In de linkerzijgevel (ZW) bevindt zich een doorgang naar de aanbouw uit 1991 (niet beschermd). De rechterzijgevel (NO) en de achtergevel (NW) zijn blind.

De kapel is opgezet als een éénbeukige zaalkerk met een halfingebouwde toren, een schip van zes traveeën met zadeldak, en een vijfzijdige koorsluiting met dito koordak. De op vierkant grondplan gebouwde toren heeft een achtkante bovenste geleding waarop een eveneens achthoekige spits. De voorgevel wordt bovendien geflankeerd door achtzijdige hoektorentjes met dito spits. De drie torenspitsen zijn evenals het dak van de kapel gedekt met leien in Maasdekking. De buitengevels zijn opgetrokken in (geel)rode machinale waalsteen in kruisverband met snijvoeg.

De zijgevels en de vijfzijdige koorsluiting worden bovenaan beëindigd door een houten lijstgoot en geleed door lisenen waartussen spaarvelden. De spaarvelden hebben onderaan een hardstenen lekdorpel waarboven een gepleisterde band, en bovenaan siermetselwerk in de vorm van kleine uitgemetselde consoles. Onderin de eerste zeven spaarvelden gerekend vanaf beide hoektorentjes is vermoedelijk naderhand een forse hardstenen gedenkplaat met kruismotief en romeins cijfer (nrs. I tot en met XIV) bevestigd. Deze nagenoeg vierkante platen dienden vermoedelijk als kruiswegstaties bij processies. Boven de tweede, vierde en zesde plaat van beide zijgevels bevindt zich een rondboogvenster met omlijsting van orangerode profielsteen (het raam in het venster is modern). Het zevende spaarveld aan beide kanten is voorzien van een klein en lager geplaatst gietijzeren rondboograam met dito omlijsting. De twee kleine rondboogramen zijn beglaasd met melkglas en hebben een meerruits roedenverdeling met centraal een valraampje. In de sluitzijde van het koor is een

groot dichtgezet rondboogvenster zichtbaar. Op het dakvlak erboven staat een dakkapel met leigedekte zijkanten, dito zadeldak en in de voorzijde een opgeklampt luik van vellingsdelen waarin twee kleine ruitvormige openingen en waarboven een driehoekig schot van vellingsdelen met gepunte onderkant.

De voorgevel (NO) heeft in de halfingebouwde toren een (vernieuwde) dubbele deur onder een gepleisterd halfrond timpaan met de naam “STICHTING/ STE BARBARA” in verdiepte kapitalen. De dubbele deur en het timpaan worden omlijst door geprofileerde dagkanten van orangerode profielsteen (afgeschuind en kwarthol). Hoger heeft de toren achtereenvolgens een roosvenster van orangerode profielsteen en een rondboognis met gepleisterde omlijsting waarin een beeld van de heilige Barbara (evenals de nis wit geschilderd). Zowel achter het timpaan als het roosvenster bevindt zich ter versteviging een inwendige trekstang die met muurankers verankerd is in de smalle zijkanten van de toren. Ter hoogte van de beeldnis versmald de toren zich om vervolgens naar voren uit te kragen boven een rondboog met getrapt uitgemetselde aanzetten. De rondboog accentueert de beeldnis. Boven de rondboog vormen driehoekige leigedekte vlakken de overgang naar de achthoekige bovenste torengeliding die boven het kapeldak uitsteekt. De bovenste torengeliding heeft onderin een omgaande waterlijst, hoger in elke zijde een klein rondboogvenster waarin vier galmborden, en bovenaan uitkragend siermetselwerk waarbinnen een overhoekse muizentand. De door een kruis van siersmeedwerk bekroonde achtzijdige torenspits is onderaan enigszins ingesnoerd en hier aan vier zijden (om en om) voorzien van een driehoekig fronton met zinken bekroning en drielobbig raampje in het timpaan. In de toren hangt ter hoogte van de bovenste geleding hangt een bronzen luiklok gedateerd “A.D. 1950”. (de luiklok is opgehangen in een stalen klokkenstoel). Ter weerszijden van de toren is de voorgevel blind en bovenaan voorzien van een schuine zinkgedekte deklijst waaronder uitkragend siermetselwerk vergelijkbaar met dat bovenin de spaarvelden, maar hier in de vorm van een klimmend fries. De flankerende achthoekige hoektorentjes hebben een plint, een ranke schacht, en ter hoogte van de aanzet van het klimmende fries een bovenste geleding met in zeven van de acht zijden een blinde segmentboognis van geringe diepte en daaronder een gepleisterde kroonlijst boven een dito boogfries. Bovenaan de bovenste geleding bevindt zich uitkragend metselwerk. De achthoekige torenspitsen van de hoektorentjes worden bekroond door een bolvorm waarop een spits en een kleinere sierbol (ontbreekt thans bij de rechter hoektoren).

Motivering

De kapel, het hek en het voormalig kantoortje van de begraafplaats Sint Barbara zijn tesamen met de voormalige doodgraverswoning Zandersweg 2 (zie daar) van algemeen belang wegens cultuur- en architectuurhistorische waarde als de beeldbepalende oorspronkelijke onderdelen van een grotendeels gaaf bewaard gebleven rooms-katholieke begraafplaats uit het laatste kwart van de 19de eeuw met een forse en rijk vormgegeven kapel in eclectische stijl.